

3 Het stedelijk gebied van Zutphen als toevluchtsoord voor vogels in de winter

Michel Klemann
Bolwerksweg 9
7202 AH Zutphen
M.klemann@chello.nl

anderingen in de loop der jaren er mooi uitkomen en het beeld van welke vogels waar overwinteren steeds zichtbaarder wordt.

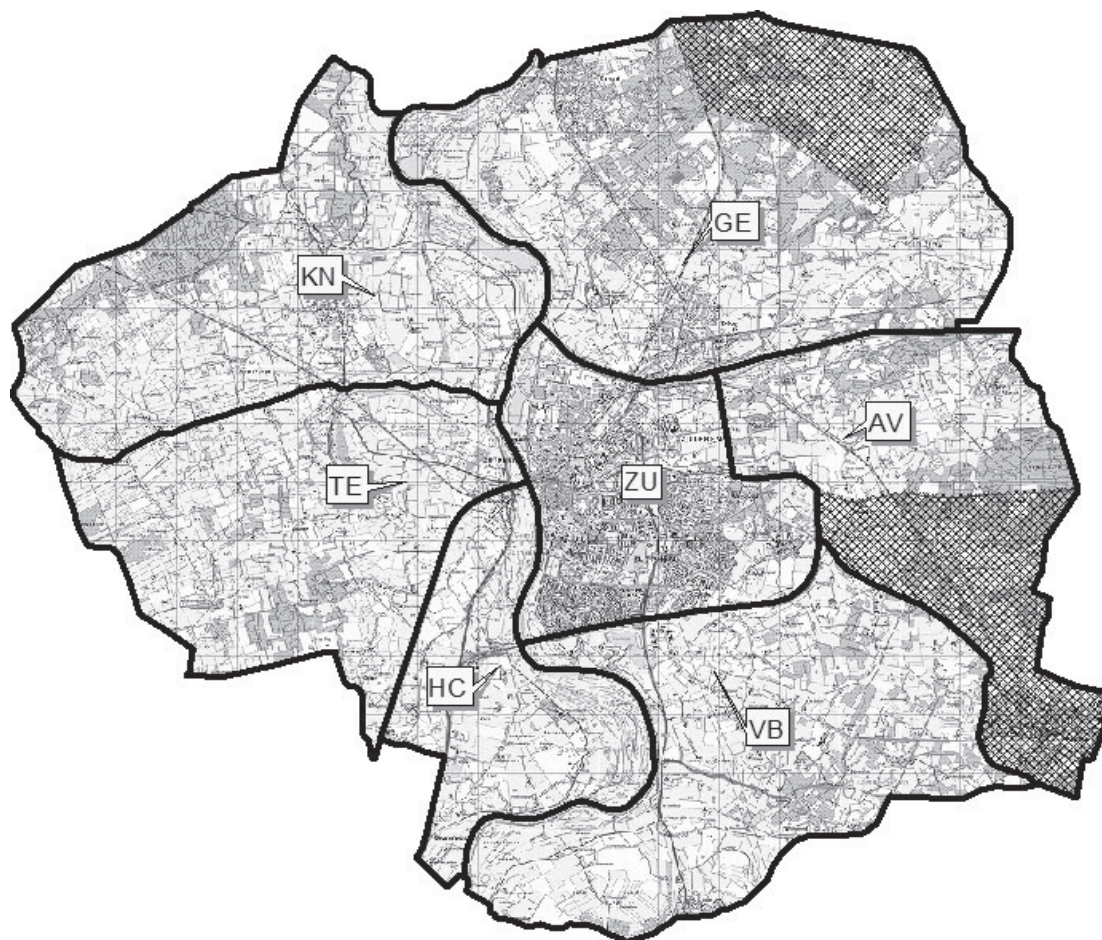
In 2006 is de Vogelwerkgroep Zutphen e.o. (VWG) begonnen met een onderzoek naar het voorkomen van soorten, aantallen en de verspreiding van wintervogels in de regio (figuur 3.1). Daarvoor werd het 192 km² grote werkgebied verdeeld in zeven deelgebieden die ieder weer zijn onderverdeeld in een totaal van 49 telgebieden. Met een groep van tellers worden zoveel mogelijk telgebieden doorlopen en alle waargenomen vogels worden geteld. De hele maand januari wordt gebruikt om wintervogels te tellen.

Het eerste jaar was meteen een succes want in januari 2006 werd het hele gebied geteld. Daarna bleef er voldoende animo om dit onderzoek jaarlijks te herhalen en dus voort te zetten. Het voordeel van een onderzoek herhalen is dat eenmalige afwijkingen van verspreiding of aantallen, net als de ver-

*Kokmeeuw en Dodaars, Vijver Zutphen.
(foto; Jeroen Kuipers).*

Figuur 3.1 Werkgebied en verdeling/codering van de deelgebieden (dubbel gearceerd is niet geteld in 2011).

Ondertussen is er in de afgelopen zes jaar een berg aan data verzameld. De bijna 10.000 “waarnemingen” zijn allemaal ingevoerd. Iedere waarneming bestaat uit: Soort | Aantal | Telgebied | Datum | Waarnemer. Gegevens over de tellingen zelf staan weer in een ander bestand met info over: Telgebied | Datum | Waarnemer | Teltijden | Telduur | Route-afstand | Geteld oppervlak. Daarnaast zijn duizenden waarnemingen ingevoerd in een GIS-bestand (Geografisch Informatie Systeem). Het gaat om een groep soorten die door iedereen op kaart is ingetekend te weten: futen,

aalscholver, reigers, ganzen & zwanen, zaagbekken, roofvogels, steltlopers, en een handvol zeldzaamheden en rariteiten als grote gele kwikstaart, klapekster, raaf etc. Het gaat te ver om hier de hele tel- en uitwerkmethode uit te leggen.

Voor een volledig overzicht van de groep van intekensoorten, over de telmethodiek en opzet en voor uitgebreidere informatie over de januaritellingen verwijs ik naar de handleiding: http://www.vwg-zutphen.nl/pdf/januari-telling_formulier.pdf

en naar de VWG-website:
http://www.vwg-zutphen.nl/telling/januaritelling_2011.html.

Eerder zijn twee artikelen verschenen in de Jaarboeken van de VWG over resultaten van de januaritellingen (Kleemann 2007 en Kleemann 2009) waarin dieper wordt ingegaan op de verspreiding en aantallen van buizerd, kolgans, boomklever en boomkruiper. In dit verslag geef ik door middel van tabellen een overzicht van getelde soorten en aantallen in de periode 2006-2011. Daarnaast wordt voor januari 2011 in een tabel een totaalbeeld gegeven van soorten en aantallen per deelgebied en wordt cijfermatig de vogelrijkdom in en rond de stad Zutphen/Warnsveld (deelgebied ZU) duidelijk gemaakt.

Periode 2006-2011

Jaarlijks is er tussen de 60% (2007) en 100% van het oppervlak geteld (2006 en 2010). Gedurende de zes januaritellingen 2006-2011 is in 783 uur tellen, 980 km² geteld en zijn 3446 telkilometers fietsend en wandelend afgelegd waarbij 447.663 vogels zijn geteld in 124 verschillende soorten.

Tabel 3.1 geeft een idee van de inspanningen en resultaten van de januaritellingen.

De snelheden en getelde oppervlaktes per uur verschilt jaarlijks minimaal en dat maakt de gegevens (tabel 3.2) geschikt voor vergelijkingen tussen de jaren onderling.

Tabel 3.1 Kengetallen 2006-2011.

	Totaal	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afgelegde afstand in km	3446	645	379	533	518	707	665
Geteld oppervlak in ha	97997	19217	11417	15518	15389	19217	17239
Teltijd in min	46981	8765	5285	7075	7340	9951	8565
Snelheid in km/h	4,4	4,4	4,3	4,5	4,2	4,3	4,7
Geteld oppervlak per uur	125	132	130	132	126	116	121
Soorten	124	101	90	95	98	105	98
N	447663	90077	46967	60617	58423	94952	96627

Tabel 3.2 Soorten en aantallen 2006-2011.

Soort	Totaal	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Dodaars	238	70	34	24	38	46	26
Fuut	244	51	56	21	47	35	34
Roodhalsfuut	1				1		
Aalscholver	867	198	139	132	166	143	89
Grote Zilverreiger	87	1	4	9	18	23	32
Blauwe Reiger	659	169	82	145	83	117	63
Ooievaar	248	30	59	40	62	23	34
Knobbelzwaan	889	181	134	129	142	131	172
Zwarte Zwaan	2			1	1		
Kleine Zwaan	4					4	
Wilde Zwaan	43			5		11	27
Rietgans	2687	5				2636	46
Kolgans	150176	31077	13910	15608	23469	29376	36736
Grauwe Gans	16474	2561	1885	2128	2666	3860	3374
Soepgans	628	125	95	80	85	123	120
Indische Gans	5		2	3			
Sneeuwgans	1				1		
Canadese Gans	123	12	19	16	27	32	17
Brandgans	3082	347	232	335	259	732	1177
Nijlgans	681	94	52	131	103	166	135
Carolina-eend	1	1					
Bergeend	26	2	16	2		2	4
Muskuseend	9			5			4
Mandarijneend	16		1	1		10	4
Smient	8561	1732	1453	942	1270	1905	1259
Krakeend	874	78	25	239	156	226	150
Wintertaling	986	349	57	90	134	314	42
Wilde/soepeend	13177	2787	1080	2647	1908	2922	1833
Slobeend	14	10		1		2	1
Tafeleend	1176	115	59	217	24	308	453
Kuifeend	2197	381	284	341	173	285	733
Brilduiker	11			3		4	4
Nonnetje	24	3			5	11	5
Grote Zaagbek	62	16	7	8	8	8	15
Rode Wouw	2				1	1	
Blauwe Kiekendief	10	1		1	1	7	
Havik	47	3	8	8	10	12	6

Sperwer	132	39	16	19	17	17	24
Buizerd	1355	352	133	174	226	264	206
Ruigpootbuizerd	1	1					
Torenvalk	174	44	21	40	26	32	11
Smelleken	2						2
Slechtvalk	9	2		2	1	3	1
Patrijs	58		12		3	26	17
Fazant	96	17	16	26	24	11	2
Pauw	1		1				
Waterral	3					1	2
Waterhoen	1530	343	200	341	211	261	174
Meerkoet	12720	1772	1479	1837	1799	2787	3046
Scholekster	1	1					
Kievit	4051	1440	892	1249	56	7	407
Watersnip	27	8	1	5	2	9	2
Houtsnip	9	2		2	2	3	
Wulp	21	13		1	2	5	
Witgat	24	7	3	5	3	5	1
Oeverloper	1	1					
Kokmeeuw	31268	5060	4274	5344	3120	2288	11182
Stormmeeuw	15607	2103	2018	3076	1130	2126	5154
Kleine Mantelmeeuw	1						1
Zilvermeeuw	935	119	87	338	174	54	163
Grote Mantelmeeuw	19	2	4	7	1	3	2
Stadsduif	1178	218	150	223	83	254	250
Holenduif	663	156	42	32	78	242	113
Houtduif	26545	5232	3503	5750	3341	5378	3341
Turkse Tortel	2109	532	219	265	344	432	317
Steenuil	13	4	1	1	4	1	2
Bosuil	4		2		1	1	
Ransuil	2		2				
IJsvogel	39	17	5	6	7	3	1
Groene Specht	85	22	10	8	14	18	13
Zwarte Specht	29	5	6	2	2	8	6
Grote Bonte Specht	754	118	64	93	96	251	132
Middelste Bonte Specht	1						1
Kleine Bonte Specht	8	2	3		1	2	
Boomleeuwerik	21		2			19	
Veldleeuwerik	343	122		72	6	140	3
Graspieper	296	210	20	9	10	46	1
Waterpieper	46	21	1	4	1	16	3
Grote Gele Kwikstaart	10	2	3	2		3	
Witte Kwikstaart	50	17	13		18	2	

Winterkoning	1027	217	145	213	163	203	86
Heggenmus	347	115	40	35	48	83	26
Roodborst	1182	361	168	177	167	210	99
Merel	8535	2289	919	894	1152	2318	963
Kramsvogel	19025	5519	131	1080	825	10015	1455
Zanglijster	126	42	11	6	26	35	6
Koperwiek	2031	1043	129	65	54	701	39
Grote Lijster	198	45	38	22	13	52	28
Tjiftjaf	1	1					
Goudhaan	850	235	131	137	133	162	52
Vuurhoudhaan	2	2					
Baardman	3				3		
Staartmees	1857	447	199	276	242	394	299
Glanskop	489	97	49	64	82	113	84
Matkop	148	47	14	23	25	24	15
Kuifmees	287	66	38	57	35	75	16
Zwarte Mees	145	35	49	18	13	20	10
Pimpelmees	5870	984	773	736	864	1495	1018
Koolmees	9290	1558	1185	1457	1154	2332	1604
Boomklever	1312	254	224	191	166	324	153
Boomkruiper	1264	224	110	166	227	378	159
Klapekster	2	1			1		
Gaai	1803	382	132	255	332	404	298
Ekster	2814	519	298	490	380	538	589
Kauw	14811	2904	1557	2233	2085	2562	3470
Roek	12453	2472	1488	1925	1927	2131	2510
Zwarte Kraai	9285	1735	1045	1585	1352	1688	1880
Bonte Kraai	1					1	
Raaf	9	4		2		2	1
Spreeuw	15872	2998	1378	2629	1407	2907	4553
Huismus	13197	3317	1242	1668	1953	2785	2232
Ringmus	1673	421	243	161	168	387	293
Vink	8899	1535	1615	1047	1068	2064	1570
Keep	458	21	231	2	8	103	93
Europese Kanarie	2						2
Groenling	892	175	76	71	158	219	193
Putter	536	49	27	26	84	151	199
Sijs	4914	1081	237	581	312	1681	1022
Kneu	124	24			11	52	37
Barmsijs	261	224		21	13	3	
Kruisbek	35				3	19	13
Goudvink	310	106	39	16	47	56	46
Appelvink	206	74	25	26	6	10	65

Geelgors	507	39	83	14	51	55	265
Rietgors	37	12	2	3	4	7	9
Soorten	124	101	90	95	98	105	98
N	447663	90077	46967	60617	58423	94952	96627

Bovenstaande overzichtstabel is nogal fors van formaat maar vooral leuk voor tellers om daarmee snel even je eigen getelde aantallen te kunnen vergelijken. Wanneer je er wat langer naar kijkt zie je soorten die lijken toe te nemen, soorten die afnemen, soorten met hoge, wisselende of gewoon lage aantallen. Dat roept een hele trits vragen op en speculatieve antwoorden waarbij je heerlijk je kennis en fantasie de vrije loop kan laten over het hoe en waarom.

De kou in december en januari zorgde voor een forse verplaatsingen van vogels in Europa en dat konden we ook in Zutphen merken. Niet eerder telden we zoveel kol- en brandganzen, maar ook de kraaiachtigen als ekster, kauw, roek en zwarte kraai, en meeuwen als storm- en kokmeeuw bereikten een record. Nog nooit telden we zoveel meerkoeten en duikeenden, maar ja, heel Nederland lag onder het ijs en de uiterwaarden stonden onder water dus langs de IJssel was voor veel watervogels nog wel wat te halen.

Daarentegen was het wel “erg stil in de bossen”, stond er meerdere keren op de formulieren vermeld. Veel kleine zangvogels had het zwaar. winterkoning, roodborst en heggenmus werden nog maar amper opgemerkt, net als goudhaantjes, kuifmees en zwarte mees. Waren ze vertrokken, hielden ze zich stil of waren ze reeds overleden? Dat zal t.z.t. te beantwoorden zijn door deze data te vergelijken met andere

landelijke telgegevens.

Terwijl blauwe reigers veel last hadden van de kou, hadden de grote zilverreigers blijkbaar nergens last van. Overall kwam je ze tegen, zagen er actief en gezond uit, en met 32 getelde exemplaren werd een nieuw winterrecord bereikt. Vermoedelijk gaat deze prachtige vogel de komende jaren de blauwe reiger in de wintermaanden in aantal overtreffen. Wie had dat slechts tien jaar geleden ooit kunnen verzinnen!! Verder in januari 2011, ondanks of misschien wel dankzij de sneeuw en kou, ook nieuw records voor wat betreft spreek en putter, en twee grote groepen geelgorzen bracht het totaal dit jaar op 265 exemplaren terwijl gemiddeld enkele tientallen “normaal” is.

Daarentegen ontbraken de bodemfoerageerders als piepers, leeuweriken en kwikstaarten vrijwel geheel, was het aantal koperwieken met 39 exemplaren historisch laag en waren er weinig tot geen steltlopers. Barmsijzen werden niet gemeld terwijl er in het najaar toch nog flink wat vogels naar Nederland waren gekomen. En wat denk te denken van de torenvalk met slechts elf getelde exemplaren of ijsvogel met maar één geteld exemplaar! Tegenover nog respectievelijk 44 en 17 in 2006. En zo biedt dit overzicht een schat aan informatie over 2011 en de jaren daarvoor. Maar de weerssituatie in januari 2011 week af van de vijf jaren daarvoor.

Het weer in januari 2011

Een belangrijk fenomeen voorafgaand aan de januaritelling van 2011 was de toch wel behoorlijk extreme kou in de voorafgaande maand; december 2010.

December 2010:

Zeer koud, vrij droog en de normale hoeveelheid zon.

De gemiddelde temperatuur over december was in De Bilt $-1,1$ °C tegen $4,0$ °C normaal. We moeten ruim 40 jaar terug om een nog koudere decembermaand te vinden; december 1969 had een gemiddelde temperatuur van $-1,4$ °C. In de rij van koudste decembermaanden sinds 1901 eindigt 2010 hiermee op een vijfde plaats. Op de eerste plaats in deze ranglijst staat de kerstmaand van 1933 met $-2,1$ °C. Het aantal vorstdagen is in De Bilt uitgekomen op 29, tegen 12 normaal. In ruim honderd jaar was dit aantal nog nooit zo groot. Het record stond op naam van december 1933 met 27 vorstdagen. Het aantal ijsdagen is opgelopen tot 12, tegen twee normaal. Ook dit is een bijzonder hoog aantal, want alleen de koude december van 1933 had er nog meer (14).

Wel was december vrij droog. De KNMI-stations Lelystad en Stavoren registreerden slechts 35 mm. Hoek van Holland was het natst met 70 mm. Een groot deel van de neerslag viel deze maand in de vorm van sneeuw. Gedurende vrijwel de gehele maand lag er hierdoor in grote gebieden sneeuw. Alleen op 11 en 12 december was ons land sneeuwvrij. Kerst verliep in het grootste deel van het land wit. In De Bilt was het de achtste witte Kerst sinds 1901. (bron: KNMI)

Deze kou, het ijs en de langdurige sneeuwbedekking zorgden ervoor dat voorafgaand aan de telling er al veel verplaatsingen van vogels had plaatsgevonden. En behalve dat, hadden veel vogels door de kou het loodje gelegd. De hele telling begon dus na een flinke winterperiode maar de kou was nog lang niet verdwenen.

Januari 2011:

Koud, droog en de normale hoeveelheid zon

De gemiddelde temperatuur over januari is in De Bilt uitgekomen op $-0,5$ °C tegen een langjarig gemiddelde van $2,8$ °C. De laatste keer dat een maand met een negatieve gemiddelde temperatuur eindigde was in januari 1997. In het noordoosten was de negatieve afwijking ten opzichte van normaal duidelijk groter dan in het zuidwesten. Zo was de gemiddelde temperatuur in Eelde $-2,0$ °C tegen $2,0$ °C normaal en in Vlissingen $1,0$ °C tegen normaal $3,8$ °C. In De Bilt werden 23 vorstdagen geregistreerd, tegen 13 normaal. Op tien dagen kwam de temperatuur in De Bilt het gehele etmaal niet boven het vriespunt. Normaal telt januari er vier ijsdagen. Het aantal ijsdagen liep uiteen van drie plaatselijk in het zuidwesten tot 15 lokaal in het noordoosten.

Gemiddeld over het land is 42 mm neerslag gevallen tegen een langjarig gemiddelde van 69 mm. Het KNMI-station Den Helder was met 69 mm het natst. In het Groningse Nieuw Beerta werd de kleinste maandsom geregistreerd: 27 mm. In De Bilt is 41 mm afgetapt tegen 67 mm normaal. Opvallend vaak viel de neerslag deze maand in de vorm van sneeuw. Gemiddeld over het land scheen de zon 62 uren tegen 52 uren normaal. De zon was het meest

te zien in Cabauw; 84 zonuren. Langs de oostgrens scheen de zon het minst, met op het KNMI-station Arcen slechts 42 uren zonneshijn. In De Bilt werden 72 zonuren geregistreerd tegen 52 uren normaal. (bron: KNMI)

Behalve het vrij extreme weer, kwamen ook de uiterwaarden van de IJssel nog eens onder water te staan. Ook dat fenomeen maakte dat veel soorten een andere verspreiding vertoonden dan wat we in eerdere jaren hadden gezien.

*Sneeuwlandschap bij Vierakker
(foto; Jeroen Kuipers).*

Resultaten januari 2011 en specifiek in ZU

Vol goede moed is er vanaf 1 januari t/m de allerlaatste januaridag weer geteld. Met dank aan de volgende tellers (getelde gebieden): Adri Mulder (HC2), Ans Houweling (VB4, 6, 7), Carin Barendregt (HC4, HC5, TE5), Frans Parmentier (GE7, VB3), Goen Jansen (HC4, HC5, TE5), Gerrie Nijenhuis (AV1 & AV2), Hans Grotenhuis (GE1, 2, 5, 6, HC1, 2, KN1, 5, 6, VB2), Jeroen Philippona (KN4), Michel Klemann (GE3, KN3, TE2, 3, 4, VB1, 8, 9, 10, 11, ZU1 t/m 9), Michiel van der Weide (AV3, VB5), Nanda Gilden (KN2, TE1), Remke van Rijswijk (HC2, KN4), Steven de Bie (KN2, TE1). Helaas lukte het weer net niet alle gebieden te tellen. Alleen AV4, 5, 6 en GE4 bleven ongeteld (10% van het oppervlak).

Bovenstaande vogelaars telden in bijna 143 uur een oppervlak van 172 km² en legde daarbij, ondanks kou en bevroren wegen, 665 telkilometers af. Met 96.627 vogels in 98 soorten brak 2011 een record voor wat betreft het aantal vogels (tabel 3.3).

Wat tijdens de tellingen dit jaar maar ook in eerdere jaren al bleek, is dat de hoeveelheid soorten en aantallen vogels welke in deelgebied ZU (figuur 3.2) worden gezien groot zijn. Om nu te bepalen welke soorten er in of vlak aan de randen van Zutphen overwinteren zijn de soorten en aantallen in deelgebied ZU (1.828 ha) vergeleken met de soorten en aantallen in de andere getelde gebieden (15.411 ha). Tabel 3.4 geeft een overzicht van getelde aantallen per deelgebied.

Tabel 3.3 Kengetallen per deelgebied in 2011.

	Totaal	AV	GE	HC	KN	TE	VB	ZU
Afgelegde afstand in km	665	42	127	43	100	101	117	136
Geteld oppervlak in ha	17239	1360	3559	1496	3171	2658	3167	1828
Teltijd in min	8565	555	1685	625	1430	1355	1585	1330
Snelheid in km/h	4,7	4,5	4,5	4,1	4,2	4,5	4,4	6,1
Geteld oppervlak per uur	121	147	127	144	133	118	120	82
Soorten	98	53	68	53	66	72	72	73
N	96627	3495	14158	21403	23222	7041	15399	11909

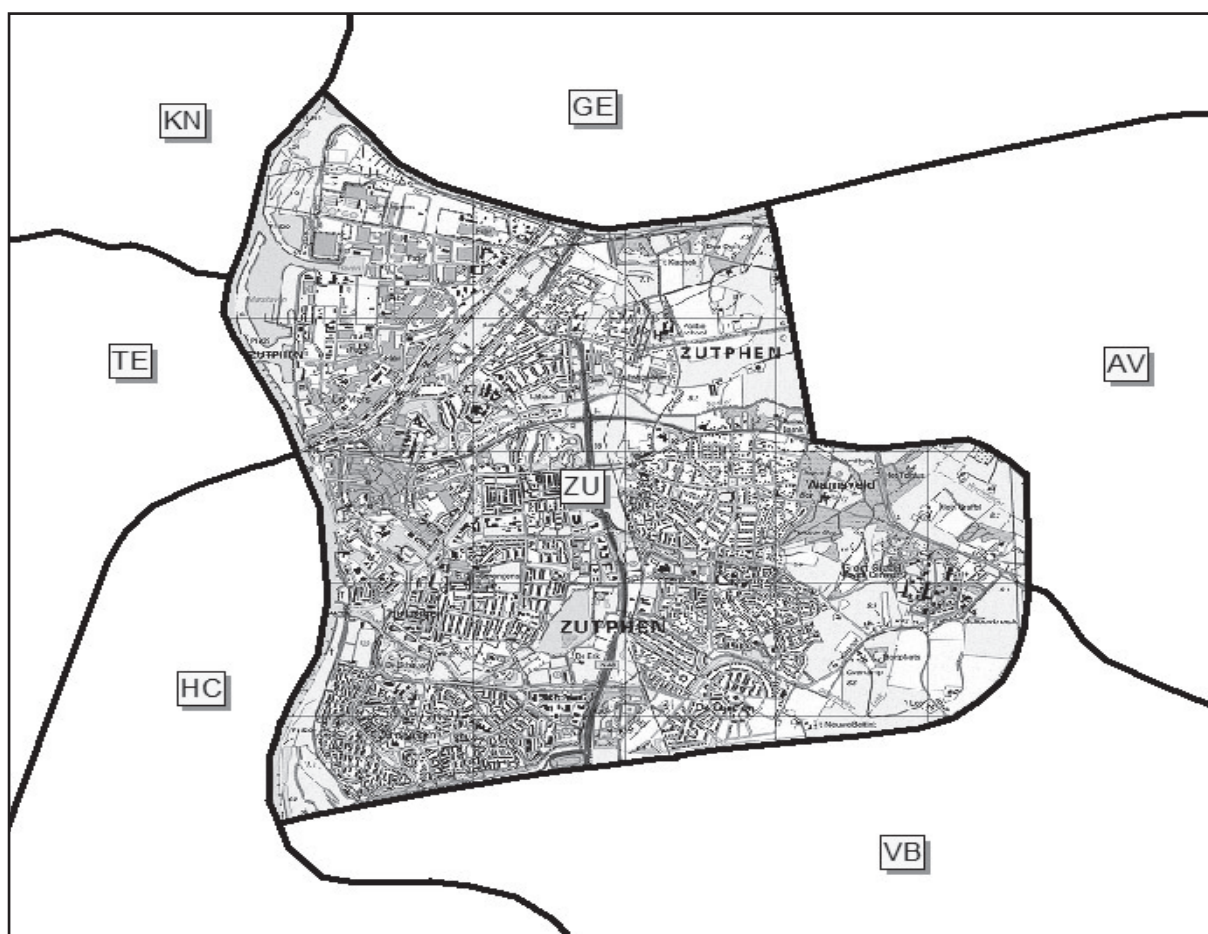
Tabel 3.4 Soorten en aantallen per deelgebied januari 2011.

Soort	Totaal	AV	GE	HC	KN	TE	VB	ZU
Dodaars	26	4	7	2	2	4	4	3
Fuut	34				5	1	5	23
Aalscholver	89	7	1	3	7	5	14	52
Grote Zilverreiger	32	4		5	9	6	8	
Blauwe Reiger	63	7	5	6	11	14	7	13
Ooievaar	34		23	1	5	2	1	2
Knobbelzwaan	172	19	38	35	28	4	38	10
Wilde Zwaan	27	1	6	20				
Rietgans	46		13	2	23	8		
Kolgans	36736	1700	7281	11394	11475	650	4190	46
Grauwe Gans	3374	104	510	231	388	655	1067	419
Soepgans	120	2		2	23	39		54
Canadese Gans	17						9	8
Brandgans	1177		405	300	320	112	4	36
Nijlgans	135	6	10	20	22	50	22	5
Bergeend	4			4				
Muskuseend	4							4
Mandarijneend	4					2	1	1
Smient	1259		159	167	20	39	661	213
Krakeend	150		2		2	40	8	98
Wintertaling	42		4	5		4	24	5
Wilde/Soepeend	1833	6	164	105	123	221	340	874
Slobeend	1		1					
Tafeleend	453		6		60		363	24
Kuifeend	733	2	20		210	19	295	187
Brilduiker	4		1		3			
Nonnetje	5					3	2	
Grote Zaagbek	15	3		4		1	7	
Havik	6	1	1	1		3		
Sperwer	24	2	4	3	4	4	2	5
Buizerd	206	17	25	18	50	46	39	11
Torenvalk	11	1	2	3	1	1	3	
Smelleken	2				1			1
Slechtvalk	1					1		
Patrijs	17		3	14				
Fazant	2	1					1	
Waterral	2					1		1

Waterhoen	174		2		2		12	158
Meerkoet	3046	40	62	639	286	102	762	1155
Kievit	407	13	7	16	140		210	21
Watersnip	2			1				1
Witgat	1						1	
Kokmeeuw	11182	1	234	5856	2210	146	1509	1226
Stormmeeuw	5154	18	373	190	1844	254	2221	254
Kl. mantelmeeuw	1							1
Zilvermeeuw	163		4	14		8	11	126
Gr.Mantelmeeuw	2						1	1
Stadsduif	250		5	1	2	1	28	213
Holenduif	113		1	11	26	23	39	13
Houtduif	3341	323	549	190	449	400	621	809
Turkse Tortel	317	10	41	6	16	20	75	149
Steenuil	2						1	1
IJsvogel	1							1
Groene Specht	13	2	4		1	2	2	2
Zwarte Specht	6		5		1			
Gr. Bo Specht	132	7	37	1	30	15	26	16
Mi. Bo Specht	1						1	
Veldleeuwerik	3	3						
Graspieper	1					1		
Waterpieper	3					1	1	1
Winterkoning	86	1	14	2	8	14	20	27
Heggenmus	26	1	2		2	4	1	16
Roodborst	99	3	17	1	10	9	12	47
Merel	963	49	157	29	151	123	118	336
Kramsvogel	1455	216	100	215	483	323	111	7
Zanglijster	6				1	2	3	
Koperwiek	39		9	1		14		15
Grote Lijster	28	3	17	1	2	2	3	
Goudhaan	52	14	17		13	6		2
Staartmees	299	39	39		84	46	23	68
Glanskop	84		25		12	15	21	11
Matkop	15	1	3	1	1	4	5	
Kuifmees	16	2	7		6			1
Zwarte Mees	10	2	5		2	1		
Pimpelmees	1018	57	248	32	148	144	98	291
Koolmees	1604	56	318	65	183	244	191	547
Boomklever	153	13	53		19	19	28	21
Boomkruiper	159	1	46	1	26	26	19	40
Gaai	298	29	55	13	43	60	45	53
Ekster	589	30	80	23	48	117	72	219

Kauw	3470	48	701	347	436	487	297	1154
Roek	2510	115	392	646	327	327	281	422
Zwarte Kraai	1880	145	560	291	146	217	328	193
Raaf	1							1
Spreeuw	4553	78	332	142	2291	1167	413	130
Huismus	2232	118	283	213	415	416	211	576
Ringmus	293	32	64	23	28	46	7	93
Vink	1570	106	406	42	311	161	140	404
Keep	93						4	89
Europese Kanarie	2							2
Groenling	193		14		3	4	5	167
Putter	199	13	2		29	24	40	91
Sijs	1022	17	23	45	176	76	117	568
Kneu	37					2	35	
Kruisbek	13				10	3		
Goudvink	46	2	2		5	16	9	12
Appelvink	65					11		54
Geelgors	265		152		4	3	106	
Rietgors	9							9
Soorten	98	53	68	53	66	72	72	73
N	96627	3495	14158	21403	23222	7041	15399	11909

Figuur 3.2 Begrenzing deelgebied ZU.

Er waren zes soorten die wel binnen ZU werden waargenomen en niet in de rest van het gebied (tabel 5). Deze soorten kunnen, misschien op de muskuseend na, allemaal ook heel goed in het buitengebied overwinteren. Alhoewel kleine mantelmeeuwen normaal in Zuid-Europa overwinteren, maakte één exemplaar gebruik van het voederen der wilde dieren in De Vijver en kon zo de winter doorkomen. Leuk detail is dat er ook in januari/februari 2010 een kleine mantelmeeuw op De Vijver werd gezien. Mogelijk betrof het hetzelfde individu. De negen rietgorzen en de twee Europese kanaries maak-

ten gebruik van ongemaaide terreinen op bouwplaatsen. Ongemaaide terreinen zijn een zeldzaam biotooptype in dit land en vooral te vinden op stortplaatsen en bouwterreinen; het stedelijk gebied dus. Andersom waren er ook 25 soorten die wel buiten ZU werden waargenomen maar niet binnen ZU (tabel 3.5).

Veel interessanter is het om te bekijken welke soorten het waren die afgelopen winter in (relatief) grote aantallen in en vlak bij het stedelijk milieu van Zutphen hebben overwinterd.

Tabel 3.5 Overzicht van soorten met aantallen die alleen binnen of alleen buiten ZU geteld zijn.

Alleen binnen ZU geteld	
Soort	N
Muskuseend	4
Kleine mantelmeeuw	1
IJsvogel	1
Raaf	1
Europese Kanarie	2
Rietgors	9

Alleen buiten ZU geteld							
Soort	N	Soort	N	Soort	N	Soort	N
Grote Zilverreiger	32	Grote Zaagbek	15	Zwarte Specht	6	Zwarte Mees	10
Wilde Zwaan	27	Havik	6	Mi. Bonte Specht	1	Kneu	37
Rietgans	46	Torenvalk	11	Veldleeuwerik	3	Kruisbek	13
Bergeend	4	Slechtvalk	1	Graspieper	1	Geelgors	265
Slobeend	1	Patrijs	17	Zanglijster	6		
Brilduiker	4	Fazant	2	Grote Lijster	28		
Nonnetje	5	Witgat	1	Matkop	15		

Deelgebied ZU is in zijn geheel geteld en heeft een oppervlak van 18,28 km². Het totale buiten ZU getelde oppervlak bedraagt 154,11 km² (figuur 3.1). Dit verschil in geteld oppervlak maakt dat de getelde aantallen niet één op één met elkaar vergeleken kunnen worden. Daarom worden de dichtheden (aantal vogels per 100 ha) met elkaar vergeleken. Voor het overzicht zijn alleen soorten gebruikt waarvan minimaal 50 exemplaren zijn geteld (tabel 3.6).

Tabel 3.6 Aantals- en dichtheidsvergelijking tussen ZU en de rest van de telgebieden januari 2011.

N Soort	N in ZU	N buiten ZU	N/100 ha in ZU	N/100 ha buiten ZU	Verhouding ZU/buiten
Keep	89	4	4,87	0,03	187,58
Waterhoen	158	16	8,64	0,10	83,25
Groenling	167	26	9,14	0,17	54,15
Stadsduif	213	37	11,65	0,24	48,53
Appelvink	54	11	2,95	0,07	41,39
Zilvermeeuw	126	37	6,89	0,24	28,71
Krakeend	98	52	5,36	0,34	15,89
Aalscholver	52	37	2,84	0,24	11,85
Sijs	568	454	31,07	2,95	10,55
Wilde-/Soepeend	874	959	47,81	6,22	7,68
Roodborst	47	52	2,57	0,34	7,62
Turkse Tortel	149	168	8,15	1,09	7,48
Putter	91	108	4,98	0,70	7,10
Soepgans	54	66	2,95	0,43	6,90
Meerkoet	1155	1891	63,18	12,27	5,15
Ekster	219	370	11,98	2,40	4,99
Merel	336	627	18,38	4,07	4,52
Koolmees	547	1057	29,92	6,86	4,36
Kauw	1154	2316	63,13	15,03	4,20
Ringmus	93	200	5,09	1,30	3,92
Winterkoning	27	59	1,48	0,38	3,86
Pimpelmees	291	727	15,92	4,72	3,37
Huismus	576	1656	31,51	10,75	2,93
Vink	404	1166	22,10	7,57	2,92
Kuifeend	187	546	10,23	3,54	2,89
Boomkruiper	40	119	2,19	0,77	2,83
Houtduif	809	2532	44,26	16,43	2,69
Staartmees	68	231	3,72	1,50	2,48
Blauwe Reiger	13	50	0,71	0,32	2,19
Gaai	53	245	2,90	1,59	1,82
Smient	213	1046	11,65	6,79	1,72
Roek	422	2088	23,09	13,55	1,70
Boomklever	21	132	1,15	0,86	1,34
Glanskop	11	73	0,60	0,47	1,27

N Soort	N in ZU	N buiten ZU	N/100 ha in ZU	N/100 ha buiten ZU	Verhouding ZU/buiten
Grauwe Gans	419	2955	22,92	19,17	1,20
Gr. B. Specht	16	116	0,88	0,75	1,16
Holenduif	13	100	0,71	0,65	1,10
Kokmeeuw	1226	9956	67,07	64,60	1,04
Zwarte Kraai	193	1687	10,56	10,95	0,96
Knobbelzwaan	10	162	0,55	1,05	0,52
Buizerd	11	195	0,60	1,27	0,48
Tafeleend	24	429	1,31	2,78	0,47
Kievit	21	386	1,15	2,50	0,46
Stormmeeuw	254	4900	13,89	31,80	0,44
Goudhaan	2	50	0,11	0,32	0,34
Nijlgans	5	130	0,27	0,84	0,32
Brandgans	36	1141	1,97	7,40	0,27
Spreeuw	130	4423	7,11	28,70	0,25
Kramsvogel	7	1448	0,38	9,40	0,04
Kolgans	46	36690	2,52	238,08	0,01
Geelgors	0	256	0,00	1,72	nvt

In bovenstaande tabel staan gegevens van 51 soorten. Dit zijn alle soorten waarvan er in januari 2011 meer dan 50 exemplaren zijn geteld. Totaal 38 soorten behaalden binnen het deelgebied ZU een hogere dichtheid dan daarbuiten tegen 13 soorten andersom. Dit is toch op z'n minst opmerkelijk!

Voor een deel kan dat liggen aan de telintensiteit. Binnen ZU is per 100 ha gemiddeld 7,4 kilometer afgelegd, daarbuiten is dat getal met 3,4 afgelegde kilometers per 100 ha een stuk lager. Daardoor komt ook de teltijd per 100 ha met respectievelijk 72 min/100 ha voor ZU en 47 min/100 ha voor daarbuiten hoger uit en daarmee ongetwijfeld ook het aantal getelde vogels. Misschien lag het tevens aan de teller die wat meer

telervaring heeft dan de overige tellers, maar die ervaren teller heeft behalve de 1828 ha in ZU zelf ook 4668 ha in de overige gebieden geteld.

Maar zelfs wanneer de aantallen binnen ZU daardoor geflatteerd zijn, laat tabel 4.6 zien dat een grote groep soorten zich in de wintermaanden concentreren in en rond de stad Zutphen. Van een soort als de stadsduif is dat natuurlijk wel te verwachten, van een soort als waterhoen bekend. Echter, dat de dichtheid van waterhoentjes in de stad zelfs 83 keer hoger uitkomt dan die in het buitengebied was verrassend. Maar hetzelfde geldt voor vinkachtigen als de keep met een dichtheid die binnen ZU 188 keer hoger ligt dan daarbuiten; groenling met 54 keer, appelvink met

41 keer, sijs met 11 keer, putter 7 keer en vink 3 keer.

Samengevat blijkt deelgebied ZU als overwinteringsgebied van groot belang voor vinkachtigen, duiven (stadsduif, turkse tortel en houtduif), rallen (meerkoet en waterhoen), kraaien (ekster, kauw en roek), mezen (kool- en pimpelmees), roodborst en winterkoning. Maar ook soorten die niet zo snel als stadsvogels getypeerd worden, blijken van de stad te profiteren en zich in en langs de stadranden te concentreren zoals zilvermeeuw, krakeend, aalscholver en blauwe reiger.

Winters als die van 2010/2011 kunnen voor vogels een zware tijd zijn. Zonder voldoende voedsel en/of dekking kan het snel bekeken zijn. Een grote groep van soorten zoekt zijn heil in en rond de stad. Alle reden dus om zuinig te zijn te zijn met parken, plantsoenen, stadranden, braakliggende terreinen en stadswateren want alleen al in Zutphen zijn duizenden vogels in tientallen soorten in de winterperiode daarvan afhankelijk.

Nawoord

Het hele project heeft ondertussen zoveel informatie opgeleverd over de wintervogels in en rond Zutphen dat dit vraagt naar een uitgebreide publicatie en voortzetting van dit telproject. Het eerste, een publicatie, zal een stuk moeilijker worden dan het voortzetten van de tellingen, want wat is er nou leuker dan in een ondergesneeuwd landschap een beetje door bossen en uiterwaarden, over bouwterreinen en langs beekjes te lopen wandelen en te speuren naar alle vogels die zich makkelijk of moeilijk laten zien en horen.

Hoe dan ook, volgend jaar weer... en die publicatie, die komt er wel een keer....

Literatuur:

Klemann M. 2007. Buizerds in januari 2006: 352 of 450? Vogels in Zutphen en omgeving 2007: 10-15

Klemann M. 2009. Januaritellingen in de regio Zutphen 2006 t/m 2010: Kogans, Boomklever en Boomkruiper in de winter. Vogels in Zutphen en omgeving 2009: 40-18

Websites:

KNMI 2011. Maandoverzicht Januari 2011 (<http://www.knmi.nl/klimatologie/mow/>).

Vogelwerkgroep Zutphen e.o. (<http://www.vwg-zutphen.nl>).